

N:o 20.

Af herr **Mankell**, angående sjöförsvarets materiel.

Efter långvariga strider kom man under Karl XV:s regering slutligen till insigt af omöjligheten för Sverige att underhålla en flotta, som ens aflägsset kunde hoppas beherska de riket omgifvande hafven samt derigenom hindra en större sjömagt att till Sverige öfverskeppa en landstigningshär.

Öfvertygelsen härom föranledde äfven till flottans delande år 1866 enligt B. v. Platens system i tvenne vapen med olika uppgifter. Det ena eller skärgårdsartilleriet skulle understödja krigshären vid försvaret af de stora insjöarne samt i förening med ett defensivt minsystem af skärgårdarne och inloppen till de viktigaste hamnarne och i egentlig mening utgöra kustflotta. Det andra, som i anseende till bristande medeltillgångar ej kunde blifva särdeles stort, borde användas för det yttre sjöförsvaret och för underhållande af personalens sjömansduglighet.

Med hänsyn till materielens dåvarande utveckling bestämdes, att skärgårdsartilleriets materiel skulle utgöras af monitorer och mindre pansarbåtar, äfvensom att det yttre sjöförsvaret, då de större segelfartygens (linieskeppens) tid måste anses förliden, borde bestå af snabbgående opansrade skruffartyg jemte öfningsfartyg o. s. v., hvarförutom äfven sjöförsvarets personal, med afseende på dess tvenne beståndsdelars olika uppgifter, skulle delas i tvenne korpser med olika utbildning.

Redan före nämnde konungs död utbildade sig emellertid den åsigten, att, då det yttre sjöförsvaret vore för svagt att fylla någon annan roll än biträdandet af landtförsvaret, flottans olika delar åter måste förenas för att gemensamt ombesörja *kustförsvaret*. I följd deraf försiggick äfven skärgårdsartilleriets och det s. k. yttre sjöförsvarets återförening år 1873.

Snart började man emellertid varsna, hvad med denna åtgärd egentligen åsyftats. I stället för att fortfarande utveckla materielen i öfverensstämmelse med det Platenska systemet, upphörde i medlet af 1870-talet nybyggnaden af monitorer och mindre pansarbåtar, sedan man fått färdiga 4 af det förra slaget och 10 af det senare. I stället byggdes 10 sjögående opansrade kanonbåtar, fastän denna cert snart befans mindre lämplig till stridsfartyg. Och vid 1876 års riksdag framlades planen till anskaffandet af de sjögående *anfallspansarfartyg*, som kallades *rammfartyg* (å 4 millioner stycket), jemte opansrade kanonbåtar och ett mindre antal pansarbåtar och minfartyg o. s. v.

Dessa rammfartyg skulle vid ett blifvande försvarskrig spela samma rol, som varit tillämnad de forna lineskeppen, från hvilka man 1866 måst afstå, nemligen att, trots sitt antagligen ringa antal i förhållande till fiendens mångdubbelt större styrka, dock förekomma landstigning eller oroa landstigen härs förbindelser o. s. v.

Härmed hade man åter kommit ut på hafvet, och nya utsigter syntes yppas för den s. k. stora flottan. Emellertid visade sig 1876 års Riksdag så mycket mindre böjd för denna plans gillande, som dryga utgifter förestodo för landtförsvaret och man fruktade för tillgångarnes allt för stora splittring genom en betydligare utveckling af sjöförsvaret. I följd deraf förkastade nämnda Riksdag det framlagda förslaget och beviljade liksom de närmast följande blott medel till mindre fartyg.

Men derigenom förtröttades icke det sträfvande, som, trots landets påtagliga oförmåga att underhålla annat slags sjöförsvär än det, som närmast kunde biträda landtförsvaret, dock försökte åstadkomma en sjögående flotta. Hvad som ej kunde vinnas raka vägen, måste förvärfvas på omvägar.

I följd deraf lyckades man i såväl 1879 års certkomité som 1880—1882 års sjöförsvarskomité åter igen insmuggla de sjögående fartygen, fastän nu under benämningen af »större pansarbåtar» (med en kostnad af närmare 3 millioner kronor), hvilka tillsammans med en mängd större och mindre anfallsminbåtar vid ett blifvande sjökrig skulle spela samma märkliga rol, som på sin tid lineskeppen och rammfartygen. Jag begagnar uttrycket insmuggla, emedan de s. k. »båtarna» i sjelfva verket hade ett *deplacement*, som var större än det största förut i Sverige byggda lineskepps, för att ej tala om de drygare kostnaderna. Enligt mig benäget meddelad uppgift hafva nemligen pansarbåtarna Svea och Göta 2900 och 3069 tons i *deplacement*, då lineskeppet Stockholm, som varit ett af de största, blott räknat 2800 tons i *deplacement*.

Enligt chefens för sjöförsvarsdepartementet vid flera tillfällen —

särskildt vid anföranden till statsrådsprotokollet åren 1886 och 1887 — meddelade uppfattning borde dessa »båtar» jemte tillhörande minfartyg vid annalkandet af en fiendtlig flotta, med transportflotta och landstigningstrupper, sålunda kunna användas, att den med utgångspunkt från den för detta ändamål ombyggda fästningen Karlskrona intrusade genom den fiendtliga örlogsflottan och förstörde transportfartygen samt derigenom förhindrade den medförda härens landstigning. Lyckades ej detta, skulle den hindra sjelfva landstigningen. Om intetdera lyckades vid den fiendtliga flottans öfverfart, så borde samma verksamhet fortsättas mot den förstnämnda, då den skulle skydda den landstigna härens förbindelser med sina utgångspunkter. Och först om ej heller dessa *anfallsföretag* rönt framgång, skulle flottan öfvertaga den blygsammare rolen af en kustflotta vid *försvaret* af de tätare skärgårdarne och viktigare inloppen, hvilken bort vara dess ursprungliga uppgift.

I början tilltalades det svenska kämpalynnet så lifligt af detta sjöförsvarets hjeltomodiga uppträdande, att 1883 års Riksdag beviljade anslag till byggande af en sådan »båt» på prof. Men vid mognare eftertänkande yppades så stora betänkligheter mot det nya och dyrbara systemet, att man först efter tvenne fåfänga försök på de gemensamma omröstningarnas knaggliga väg vid 1887 års riksdag lyckades utverka anslag till den andra båten.

Med afseende på de stora pansarbåtarnes och de tillhörande anfallsminbåtarnes fullständiga oförmåga att fylla den rol vid Sveriges försvar, man i för mig obegriplig missuppfattning af landets strategiska och finansiella förhållanden velat tillskrifva desamma, ber jag att få hänvisa till mina anföranden vid femte hufvudtitelns behandling vid 1886 och 1887 års riksdagar liksom vid flera andra tillfällen.

Det synes mig hafva bort ligga i öppen dag, att Sverige, om det äfven med största finansiella ansträngning och åsidosättande af landtförsvaret förmådde anskaffa 5, 10 eller 15 sådana pansarbåtar med tillbehör, så skulle sådana sjömagter som Ryssland och Tyskland, för att ej tala om Frankrike och England, med relativt större lätthet kunna anskaffa det mångdubbla antalet af liknande krigsfartyg. Erkännes detta sakförhållande, så blir den första följden deraf, att den lilla svenska flottan redan vid krigets början blir *blockerad och instängd i Karlskrona*, i afseende på hvilken vidsträckta fästnings sjöförsvaret den då knappast synes tillräcklig. Men äfven om detta ej skulle inträffa, utan svenska flottan genom en lycklig slump kunna hålla sjön och undgå den fiendtliga flottans uppmärksamhet, så förefaller dock alldeles otänkbart, att den skulle kunna våga ett *anfall* mot en mångdubbelt öfverlägsen fiende utan

att utsätta sig för undergång. Undkomme den dock genom ett underverk efter en sådan dumdrigtig bravad — hvilket ingalunda vore sannolikt, då dess fartyg blott hafva 14 å 15 knops snabbgående mot nu erforderliga 20 å 22 knops — samt lyckligt nådde de skyddande skärgårdarne eller hamnarne, så finnes lika liten sannolikhet för, att den uti dessa mot en fortfarande mångdubbelt öfverlägsen fiende skulle kunna utföra de öfriga delarne af sin antagna uppgift, nemligen landstigningens förhindrande och de fiendtliga förbindelsernas störande, som den första.

Dertill komma de tekniska anmärkningar, som kunna göras mot pansarbåtarne. Om jag ej missförstått chefens för sjöförsvarsdepartementet ofvan omnämnda antydningar om deras uppgift i striden, skola de utgöra stödjepunkter eller ett slags små flytande skansar för de talrika minbåtar, hvilka antagits skola kringsväfvä den fiendtliga transportflottan och förstöra densamma. Men så stora och dyrbara de nu äro i förhållande till våra tillgångar, äro de likvisst alldeles för små att upptaga något slags strid på öppna sjön med de oerhörda pansarkolossoer med 5, 10 ja 15,000 tons displacement, som finnas i alla större mariner och hvilka kosta 10, 15 å 20 millioner. Men icke nog härmed, utan de äro äfven, såsom nyss antyddes, för litet snabbgående att kunna hoppas undkomma fiendens krigsfartyg och att sålunda genom flykten rädda sig från förstörelsen. Äfven om detta lyckas, så befinnas de å andra sidan vara alldeles för stora, djupgående och tröga att med lätthet kunna röra sig i de trängre eller grundare farvatten, som skola lemna dem skydd mot fiendens förföljelse och derstädes å nyo upptaga striden. Af samma skäl kunna de ej heller på dylika farvatten påräknas för arméns understöd närmast stränderna. De synas mig därför ur alla synpunkter olämpliga för den uppgift, svenska krigs- och stridsfartyg kunna tänkas böra fylla.

Man har velat påstå, att »pansarbåtarne» skulle vara nödvändiga för *neutralitetens upprätthållande*.

Med anledning deraf torde icke vara ur vägen att försöka göra sig reda för, hvad neutralitetens upprätthållande kan fordra af vårt sjöförsvär.

Konung Oscar I:s neutralitetsförklaring af den 15 december 1853 innehöll:

»att Sverige och Norge skulle afhålla sig från allt deltagande i kriget till förmån eller skada för någondera af de krigförande magterna;

att dessas krigs- och handelsfartyg skulle få inlöpa uti svenska eller

norska hamnar, med undantag allenast af Stockholms, Karlskrona, Slitö, Karlstens, Kristiania och Hortens hamnar, hvilka kunde stängas för krigsfartyg;

att kapare ej skulle tillåtas inlöpa i de förenade rikenas hamnar eller uppehålla sig på deras redder;

att uppbringade fartyg, med undantag af bestyrkta fall af sjönöd, ej skulle få införas i svenska och norska hamnar eller der dömas såsom förbrutna och försäljas; samt

att de krigförande magternas fartyg kunde i de förenade rikenas hamnar förse sig med alla de varor och gods, hvaraf de kunde vara i behof, med undantag af sådana, som räknades till krigskontraband, hvaremot

svenska eller norska fartyg samt deras laddningar borde af de krigförande magterna förblifva i åtnjutande af hvarje skydd och lättnad, med skyldighet likväl för dessa fartyg att ställa sig till efterrättelse i allmänhet stadgade och erkända bestämmelser för de särskilda fallen af förklarade och i verkligheten tillvägagångsfulla blokader».

Häraf framgår, att den dåvarande svenska regeringen, i riktigt uppskattande af de förenade rikenas militära och maritima tillgångar, inskränkte sjöförsvarets rol vid neutralitetens upprätthållande *till biträdande vid värnet af några få viktiga hamnar*, men lemnade alla öfriga hamnar öppna och öfverlät sjöhandelns betryggande åt de krigförande magternas omsorg mot lemnande af vissa fördelar åt dessa. I intet fall var fråga om flottans uppträdande på öppna hafvet, hvilket äfven sannolikt blott skolat åstadkomma förvecklingar.

I statsrådsprotokollet för femte hufvudtiteln vid nu föreliggande statsregleringsproposition säges marinförvaltningen »bland annat» hafva yttrat:

att vårt land endast egde ringa medel till stödandet af vår neutralitet *eller afvärjande af ett fiendligt anfall på våra kuster*.

I statsrådsprotokollet är deremot uteslutet, hvad åtskilliga regeringsvänliga tidningar påstått att marinförvaltningen skulle tillagt, nemligen:

»Till att vid eller *utanför kusten* upptaga striden mot en med nutida anfalls- och försvarsmedel utrustad fiendtlig flotta, ega vi, om den visserligen ännu icke färdiga pansarbåten Göta medräknas, endast två pansarfartyg af Sveas cert och våra i förhållande till vår långa kuststräcka allt för fåtaliga minbåtar.»

Och på denna grund tillstyrker marinförvaltningen det oförtöfvade byggandet af två nya pansarbåtar, hvaraf chefen för sjöförvarsdeparte-

mentet för ögonblicket likvisst blott ifrågasatt en, förnämligast för uppnåendet af *tretalet*, vid hvilket synes fästas någon mystisk betydelse.

Häraf torde framgå, att man vid påyrkandet af pansarfartygens förökande förnämligast haft i sigte »striden vid eller utanför kusten», men att de varit mindre nödvändiga för det hamnförsvaret, hvilket för neutralitetens upprätthållande i främsta rummet varit behöfligt.

I följd deraf kan jag ej heller för min del i äfandet efter de sjögående pansarbåtarnes byggande se något annat än en yttring af de olycksaliga och obotliga storflottsidéerna, som redan gjort så mycket ondt i afseende på splittringen af tillgångarne för såväl försvarsväsendet i allmänhet som särskildt för sjöförsvaret, och hvilka ytterst afse att draga vår obetydliga flotta ut på hafven för att derstädes säkerligen förstöras af en mångdubbelt öfverlägsen fiende.

Till vinnande af detta mål har marinförvaltningen ej heller aktat för rof att uppröra nationalfåfången, då den erinrat om Danmark, som eger 7 bepansrade *sjögående* fartyg, då vi blott ega 2. Men oberäknadt att flera bland förstnämnda pansarfartyg äro små och föråldrade, så är förhållandet helt annorlunda med Danmark, som utgör en östat, hvilken för upprätthållandet af förbindelsen mellan rikets särskilda delar oundvikligen är hänvisad till en sjögående flotta, och Sverige-Norge, hvilka bilda en sammanhängande kontinent.

Af ofvanstående torde framgå, att jag icke kan anse de sjögående pansarfartygen nödvändiga eller ens lämpliga för det *kustförsvaret*, som vi kunna tänkas åstadkomma, samt ännu mindre för neutralitetens upprätthållande, såsom detsamma år 1853 af Konung Oscar I tänktes. Såväl det ena som det andra torde väl komma att inskränkas till försvaret af inloppen till Stockholm, Karlskrona och Göteborg med närmast omgifvande skärgårdar, jemte insjöarnes bevarande för arméns rörelser. Så olygsam denna sjöförsvarets uppgift än må synas för vännerna till stora flottans minnen, torde den lika visst närmast öfverensstämma med våra nuvarande tillgångar och de oundgängliga fordringarna på landtförsvarets förstärkande.

Deremot erkänner jag gerna, att de sjögående pansarbåtarna skulle utgöra lämpliga krigsfartyg, om fråga vore att understödja någon större sjömagt mot en annan samt att deltaga i ett sjökrig på de Skandinavien omgifvande hafven. Och erinrar man sig de liknande förespeglingar, som gjordes under de forna lifliga striderna om lineskepp och ramm-

fartyg, så lärer det väl äfven egentligen vara *detta* mål, som föresväfvar våra sjöförsvarsälskande fosterlandsvänner. Men är denna gissning icke obefogad, så inses förmodligen, att *de sjögående fartygen snarare kunna inlocka oss i stridigheter*, som utgöra raka motsatsen till neutralitetens upprätthållande, än befrämja den sistnämnda. Att detta icke är meningen hos svenska folkets flertal, vågar jag dock påstå.

Men om vi icke vidare skola bygga sjögående pansarfartyg, af hvilken materiel bör då kustflottan bestå för att uppfylla sitt ändamål?

Härpå må svaras, hvad jag redan förut flere gånger antydt, att materielen förnämligast bör utgöras af ett tillräckligt antal *mindre pansarbåtar* med blott en grof kanon, hvilka äro nog små och grundgående att öfver allt kunna ledigt röra sig inom våra trängre skärgårdar och på våra grundare farvatten samt insjöar äfvensom att i förening med stängsel-linier och minförsvär understödja armén vid hamnarnes och skärgårdarnes försvar. Med dessa fartyg böra äfven de redan i ej ringa antal anskaffade *minbåtarne* lämpligen kunna samverka.

Men de mindre pansarbåtarne böra, såsom nämnt är, anskaffas i *tillräckligt antal*. För närvarande hafva vi af detta slags fartyg blott 4 monitorer och 7 (eller 10) mindre båtar. Men detta antal är alldeles för ringa. I följd af de förändrade åsikter rörande sjöförsvarets uppgift, som från början af 1870-talet inom regeringen gjorde sig gällande, hafva sedan medlet af sistnämnda årtionde, det vill säga på 15 år, inga dylika fartyg blifvit nybyggda. I stället har man bygt opansrade kanonbåtar, som aldrig kunna uppträda i striden, samt nu senast större sjögående pansarfartyg och minbåtar.

Tiden synes följaktligen i alla händelser vara inne att föröka antalet af de små pansarbåtarne, hvilka i vida högre grad torde kunna bidra till kustförsvaret och neutralitetens upprätthållande, än några andra.

Den dyrbaraste af monitorerna (från 1867) kostade med bestyckning 1,200,428 kronor. Den dyrbaraste af de små pansarbåtarne (från 1872) kostade 363,639 kronor och gjorde en fart af 14 knop, således nästan lika mycket som Svea eller Göta. Men då lär ritning blifvit uppgjord till en ännu kraftigare dylik båt, som skulle kostat 384,000 kronor, fastän den ej kom till utförande.

Äfven om man anser monitorerna för dyra eller föråldrade, torde de mindre pansarbåtarne vara lämpliga. Af 1879 års certkomité, hvars plan låg till grund för 1880 års sjöförsvarskomités utlåtande, ifrågasattes

byggandet af en mindre pansarbåt för en kostnad af 240,000 kronor utom bestyckning och med en kraftig 15 centimeters kanon, hvaraf dock af lätt förstådda skäl hittills ingen kommit till utförande.

Utan att vilja ingå i några detaljer i afseende på en sådan pansarbåts byggande, föreställer jag mig dock att den, äfven med antagande af förbättringar och ökade kostnader i följd af höjda pris, skulle kunna åstadkommas för 400,000 kronor.

Gerna skulle jag vilja föreslå byggandet af 2 dylika verkliga »båtar». Men då någon erfarenhet torde behöfva inhemtas efter den förstas byggande, vill jag här blott ifrågasätta byggandet af en.

Hvad beträffar det i den kongl. propositionen ifrågasatta byggandet af en andra klassens obepansrad kanonbåt för en kostnad af 244,000 kronor, synes mig behovet af densamma, allra helst nu, då i främsta rummet stridsfartyg böra anskaffas, icke vara så trängande, att icke dermed tills vidare, då så många andra anslagsfordringar måste tillfredsställas, kunde uppskjutas.

Då jag, på grund af hvad jag sålunda anfört, fortfarande måste anse: att de sjögående pansarfartyg af Sveas eller Götas cert, som vilseledande kallas »båtar», aldrig kunna anskaffas i tillräckligt antal att fylla någon af de *strategiska* uppgifter, man tillämnat dem, nemligen att genom bryta en fiendtlig flotta och förstöra dess transportfartyg eller att hindra en fiendtlig armés landstigning eller att efter densamma störa fiendens sjöförbindelser;

att dessa fartyg i alla händelser äro för små att på hafven kunna upptaga striden med nutidens mycket större pansarfartyg och sålunda ej heller derstädes äro *taktiskt* lämpliga;

att de sakna vederbörlig snabbhet att genom flykten undandra sig förstörelsen;

att de likväl äro för stora och tröga att bekvämt kunna röra sig i skärgårdarnes trängre och grundare farvatten;

att de sålunda äro mindre lämpliga för kustförsvaret;

att de, långt ifrån att bidra till neutralitetens upprätthållande, snarare kunna locka oss till dess brytande;

att de äro för dyrbara för våra begränsade tillgångar; och

att de blott underhålla öfverdrifna förhoppningar om sjöförsvarets förmåga vid värnandet af fosterlandets sjelfständighet, hvilka aldrig kunna uppfyllas och hvilkas säkra gäckande i farans stund måste framkalla nedslagenhet och misströstan; men deremot

att mindre pansarbåtar, jemte minbåtar, vid försvaret af våra viktigare skärgårdar, inlopp, hamnar och insjöar — det enda kustförsvaret, som med våra tillgångar kan åstadkommas — synas utgöra en vida lämpligare cert, fastän deras anskaffande på senare tider underlätits; äfvensom slutligen

att behovet af en obepansrad kanonbåt för närvarande ej synes trängande;

får jag värdsamt föreslå:

1) att Riksdagen icke måtte bevilja anslag till den ifrågasatta tredje pansarbåten af Sveas cert;

2) att den ej heller måtte bevilja anslag till den ifrågasatta obepansrade kanonbåten af andra klassen; men

3) att den måtte bevilja 400,000 kronor till bygande af en mindre pansarbåt af ofvan antydt slag.

Om remiss till statsutskottet anhålles.

Stockholm den 25 januari 1890.

J. Mankell.